

Adroddiad i'r	Grŵp Llywio'r Gymraeg
Dyddiad y Cyfarfod	16 Mawrth 2020
Aelod/Swyddog Arweiniol	Nicola Stubbins / Cynghorydd Huw Hilditch-Roberts
Awdur yr Adroddiad	Manon Celyn Roberts, Swyddog Iaith Gymraeg
Teitl	Datblygiadau iaith Gymraeg lleol

1. Am beth mae'r adroddiad yn sôn?

Mae'r adroddiad hwn yn ymwneud â datblygiadau yn y Gymraeg.

2. Beth yw'r rheswm dros lunio'r adroddiad hwn?

Rhoi'r wybodaeth ddiweddaraf i'r Aelodau am y cynnydd gyda gweithgareddau iaith Gymraeg yn lleol ac yn genedlaethol.

3. Beth yw'r Argymhellion?

Cymeradwyo'r gwaith sy'n cael ei wneud yn Sir Ddinbych.

4. Manylion yr adroddiad

Isod ceir crynodeb o rai o'r prosiectau allweddol sy'n ymwneud â'r Gymraeg yn Sir Ddinbych, yn ogystal â datblygiadau Cenedlaethol.

'Mwy Na Geiriau'

O ran ein cynllun busnes ar gyfer 2020-21, isod mae crynodeb o'r camau a gyflawnwyd mewn perthynas â 'Mwy na Geiriau'. Mae'r pandemig wedi effeithio ar gyflawni rhai o'r gweithredoedd hyn.

Parhau i hysbysu'r holl staff mewnol a gwasanaethau a gomisiynwyd o'r 'Cynnig Rhagweithiol'.

Comisiynwyd cwrs ar-lein gyda'r nod o arfogi staff gofal ar draws gwasanaethau Oedolion a Phlant â'r sgiliau i gyfarch a chwrdd â'r cyhoedd yn Gymraeg ac i wneud y Cynnig Rhagweithiol.

Yn ystod 2020-21 rydym hefyd wedi rhannu'r manylion ynghylch ble y gall darparwyr archebu'r adnoddau 'Iaith Gwaith' am ddim. Rydym hefyd wedi hyrwyddo'r sticer swigen oren a gynhyrchwyd gennym yn Sir Ddinbych yn ddiweddar, gan fod y sticer yn ddefnyddiol fel arwydd cyflym a gweledol o ddewis iaith ar unrhyw waith papur, e.e. ffeiliau unigolion mewn cartrefi preswyl neu ffurflenni 'Beth sy'n bwysig'. Mae rhai darparwyr gofal hefyd yn defnyddio'r sticeri mawr ar ddrysau ystafelloedd gwely'r preswylwyr. Eleni dathlodd Comisiynydd y Gymraeg 15 mlynedd ers lansio'r bathodyn swigen oren. Cafodd aelod o staff Sir Ddinbych a hefyd drigolion Cartref Gofal Sir Ddinbych eu cynnwys yn y cyfryngau cymdeithasol ynglŷn â phwysigrwydd y 'swigen oren fel rhan o'r pecyn gofal i ofalwyr'.

Cynyddu'r defnydd o Gymraeg gan y gweithlu gofal cymdeithasol yn Sir Ddinbych a hyrwyddo'r defnydd o adnoddau digidol a chysiau Gymraeg ar-lein a ddatblygwyd gan 'Cymraeg Gwaith'

Disgwylir i holl staff mewnol y Cyngor gwblhau modiwl e-ddysgu ar 'Ymwybyddiaeth Iaith Gymraeg' ac mae staff sy'n newydd i'r adran yn derbyn cyflwyniad am 'Mwy na Geiriau' fel rhan o'u cyflwyniad sefydlu.

Rydym hefyd wedi rhannu gwybodaeth am y cwrs 10 awr ar-lein am ddim sydd ar gael i'r sector gofal, ynghyd â'r adnoddau a gynhyrchir gan Gymunedau Digidol Cymru. Yn ogystal, yn ein cylchlythyr gofal cymdeithasol misol rydym wedi rhannu manylion amrywiaeth o adnoddau Gymraeg gyda darparwyr sy'n hyrwyddo ac yn hwyluso'r defnydd o'r Gymraeg. Mae hyn wedi cynnwys amrywiaeth o Apiau iaith a manylion yr adnodd hyfforddi newydd Gofal Cymdeithasol Cymru sy'n 'Cefnogi Gweithio'n Ddwyieithog' i bobl sy'n gweithio ym maes iechyd a gofal cymdeithasol.

Yn ogystal, mae cwrs ar-lein penodol wedi'i gomisiynu ar gyfer staff gofal Sir Ddinbych ar draws y gwasanaethau i Oedolion a Phlant. Mae'r rhain wedi cynnwys cwrs blasu a llyfr gwaith Gymraeg byr ar-lein a hefyd cwrs ar-lein sy'n addas ar gyfer staff sy'n deall Gymraeg llafar yn rhwydd ond sydd heb hyder wrth siarad Gymraeg.

Dangos ymrwymiad i ymgorffori'r Gymraeg ym mhob maes gwasanaeth yn y Gwasanaeth Cymorth Cymunedol / Gwasanaethau Plant

O fewn y Gwasanaethau Plant ac Addysg rydym wedi comisiynu'r Ap *'Mind Of My Own'* a lansiwyd ym mis Mehefin 2020. <https://mindofmyown.org.uk/>. Mae'r Ap ar gael i blant a phobl ifanc sy'n cael eu cyfeirio at Wasanaethau Plant i fynegi eu barn. Mae'r ap ar gael yn Gymraeg a'r Saesneg.

Yn ogystal o fewn Gwasanaethau Oedolion rydym wedi sicrhau bod darn o waith sydd newydd ei gomisiynu ac sy'n digwydd mewn partneriaeth â *'Community Catalysts'* o Efrog yn gwbl ymwybodol o ofynion safonau'r Gymraeg wrth iddynt ddarparu Micro-fentrau Cymunedol.

Gwaith ychwanegol wrth hyrwyddo a hwyluso'r defnydd o'r Gymraeg

Rydym yn y broses o ddiweddarau ein gwefan Gweithlu Gofal Cymdeithasol ac wedi cynnwys adran ar *'Defnyddio eich Cymraeg mewn gofal'*. Bydd y wefan ar gael ar gyfer staff gofal mewnol ac allanol a bydd yn cynnwys gwybodaeth am y Cynnig Rhagweithiol a *'Mwy na Geiriau'*. Bydd y wefan hefyd yn cefnogi staff i ddefnyddio a datblygu eu sgiliau iaith ynghyd â darparu cysylltiadau ac adnoddau defnyddiol i hyrwyddo'r Gymraeg o fewn Gofal Cymdeithasol a Gwasanaethau Cymdeithasol. Byddwn yn cynnwys straeon newyddion da yn cynnwys staff sydd wedi mynychu cyrsiau Cymraeg, a hefyd yn hyrwyddo digwyddiadau fel ymgyrch *'Defnyddia dy Gymraeg, dydd Miwsig Cymru a Shwmae Su'mae'*.

Gofynnwyd hefyd i gynrychiolydd o'r tîm Datblygu'r Gweithlu am fewnbwn i'r gweithdai i gefnogi'r peilot o ymsefydlu Hyrwyddwr y Gymraeg ar-lein ar gyfer Cyfeillion Dementia Cymru a hefyd i fod yn rhan o brosiect Cenedlaethol i arwain ar y gwaith o safoni terminoleg iechyd a gofal cymdeithasol.

Cynllun strategol y Gymraeg mewn addysg

Yn ystod 2020 llwyddwyd i gwblhau gwaith adeiladu Ysgol Llanfair Dyffryn Clwyd a Chanolfan y Gymraeg Sir Ddinbych yn Llanelwy. Agorwyd darpariaeth Cylch meithrin ar dir yr ysgol newydd yn Llanfair Dyffryn Clwyd ac yn Ysgol Dewi Sant, Y Rhyl gan gynyddu y nifer o ysgolion sydd â Chylch meithrin wedi ei gydleoli ar y safle.

Mae covid 19 wedi cael effaith sylweddol ar weithgareddau cyfoethogi cwricwlwm a cafodd Eisteddfod yr Urdd, a oedd yn bwynt ffocws gweithgareddau ac i fod i'w

chynnal yn Ninbych, ei gohirio. Hefyd bu rhaid addasu gyda nifer o weithgareddau Cymraeg i Blant a hyfforddiant, gan gynnwys y cwrs sabothol i athrawon, i weithredu'n rhithiol.

Ym mis Medi 2020 cwblhawyd Canolfan y Gymraeg Sir Ddinbych a drwy hyn lleoliad ar gyfer Cylch Meithrin newydd yn Ninas Llanelwy. Ariannwyd yr adeilad gan Lywodraeth Cymru drwy Grant Cyfalaf y Gymraeg. Mae'r adeilad hefyd â tair ystafell hyfforddi, dwy swyddfa ac ystafell gyfarfod. Mae Covid 19 wedi cael effaith sylweddol ar y Ganolfan. Cafwyd oedi yn ystod y cyfnod adeiladu ac o ganlyniad nid oedd yr adeilad yn barod tan Medi 2020. Mae'r ganolfan wedi cynnal cwrs meithrin ôl-16 gyda disgyblion o Ysgolion Glan Clwyd a Dyffryn Conwy yn mynychu. Mae Prifysgol Bangor hefyd wedi dechrau cynnal ei cwrs sabothol yn yr adeilad ond yn anffodus yn dilyn ail gyflwyno cyfnod clo daeth hwn i ben am y tro. Mae 10 aelod o staff yn dilyn y cwrs sabothol eleni.

Yn 2019 roedd 93% o ddisgyblion yn trosglwyddo o CA2 i CA3 ac yn parhau mewn addysg Gymraeg. Yn 2020 mae'r canran wedi aros yn ei unfan. O'r disgyblion sydd heb drosglwyddo i addysg Gymraeg CA3 mae 4% wedi trosglwyddo i Ysgolion cyfrwng Saesneg a 3% i ffrydiau Saesneg ysgolion 2B. Mae'r disgyblion sydd wedi symud i ysgolion cyfrwng Saesneg wedi symud i Ysgolion Uwchradd agosach na'r ddarpariaeth Cymraeg agosaf a / neu i ddarpariaeth ffydd er nad oedd eu hysgol gynnar yn ysgolion ffydd.

Ar gyfartaledd mae 263 disgybl yn derbyn addysg cyfrwng Cymraeg ymhob blwyddyn CA4 tra yn CA3 mae'r cyfartaledd yn 275 disgybl pob blwyddyn. Dangosir hyn bod y patrwm o gynnydd niferoedd addysg Gymraeg Uwchradd. Mae ffrwd Gymraeg blwyddyn 7 Ysgol Brynhyfryd yn 3 dosbarth a gyda dros 40% o ddisgyblion y flwyddyn. Os ydy disgyblion o du allan i glwstwr yr Ysgol yn cael eu heithrio mae'r canran yn cynyddu i 50%.

Arolwg sgiliau ieithyddol Cymraeg

Disgwylir i'r Cyngor, fel rhan o'i ymateb i safonau'r Gymraeg, gynnal hunanasesiad o sgiliau iaith Gymraeg staff a fydd yn cael eu nodi yn adroddiad monitro blynyddol Comisiynydd y Gymraeg.

Y templed a ddefnyddiwyd ar gyfer yr hunanasesiad yn 2020 oedd:

	Lefel 0	Lefel 1	Lefel 2	Lefel 3	Lefel 4	Lefel 5
Siarad	Dim gallu	Yn gallu dweud enwau lleoedd/ enwau cyntaf Cymraeg neu ddarllen arwyddion Cymraeg yn gywir. Yn gallu cyfarch a chyflwyno eraill yn Gymraeg. Yn gallu dangos cwrteisi ieithyddol trwy roi gair o Gymraeg ar gychwyn ac ar ddiwedd sgwrs. Yn gallu rhoi a derbyn manylion personol.	Yn gallu deall hanfodion sgwrs Gymraeg. Yn gallu cyfleu gwybodaeth sylfaenol e.e. gweinyddu syml neu dasgau dydd i ddydd. Yn gallu rhoi a derbyn cyfarwyddyd a chyfarwyddiadau	Yn gallu sgwrsio yn rhannol yn Gymraeg ond yn troi i'r Saesneg i drafod ac i gyflwyno gwybodaeth fanwl. Yn gallu disgrifio pobl a lleoliadau	Yn gallu cyfrannu'n effeithiol mewn cyfarfodydd yn eu maes eu hunain o waith ac yn gallu dadlau dros neu yn erbyn achos. Yn gallu delio â phobl yn Gymraeg yn y rhan fwyaf o sefyllfaoedd ond yn troi i'r Saesneg i ddelio â sefyllfaoedd cymhleth.	Yn gallu delio'n effeithiol â thrafodaethau a chwestiynau cymhleth yn Gymraeg Yn gallu addasu'r dull o siarad ar gyfer gwahanol sefyllfaoedd ac anghenion

Dilynwyd y templed hwn am y tro cyntaf yn 2020 er mwyn darparu gwybodaeth fanylach o ran y lefelau, fel y byddai hyn yn helpu'r staff i gwblhau'r asesiad yn gywir. Byddai hefyd yn golygu y byddai gwybodaeth fwy ystyrlon yn cael ei choladu ac y byddai'n cael ei bwydo i'r broses cynllunio busnes flynyddol.

Dyma ganlyniadau'r arolwg fesul gwasanaeth:

Gwasanaeth	Lefel 0	Lefel 1	Lefel 2	Lefel 3	Lefel 4	Lefel 5	Anhysbys	Cyfanswm
Gwella Busnes a Moderneiddio	19	25	15	2	5	5	11	82
Cymunedau a Chwsmeriaid	40	42	19	17	17	14	31	180
Gwasanaethau Cymorth Cymunedol	196	118	45	30	26	21	108	544
Hamdden Sir Ddinbych	34	47	26	5	14	22	77	225

Gwasanaethau Addysg a Phlant	59	79	25	10	16	16	134	339
Cyllid ac Eiddo	50	45	20	16	10	8	9	158
Priffyrdd, Cyfleusterau a Gwasanaethau Amgylcheddol	183	335	67	30	25	23	35	698
Gwasanaethau Cyfreithiol, Adnoddau Dynol a Democrataidd	16	26	7	4	3	13	13	82
Cynllunio, Gwarchod y Cyhoedd a Gwasanaethau Cefn Gwlad	47	59	19	12	9	8	84	238
Cyfanswm	644	776	243	126	125	130	502	2,557

Y diweddaraf am bartneriaeth y Gymraeg - Partneriaith

Mae'r bartneriaeth yn cynnwys nifer o sefydliadau gan gynnwys y Cyngor, yr Urdd, Menter Iaith Sir Ddinbych, Ffermwyr Ifanc, Merched y Wawr, Coleg Cambria, Mudiad Meithrin a Cymraeg i Blant.

Mae covid wedi oedi'r gwaith mapio gweithgareddau Cymraeg ar draws y Sir am y tro gan nad ydym yn medru gweithio gyda chymunedau lleol fel yr hoffem ei wneud.

Gwahoddwyd swyddog Comisiynydd y Gymraeg i drafod sut mae covid wedi effeithio ar y Gymraeg yn genedlaethol yn ogystal ag unrhyw arferion da i'w rhoi ar waith yn ystod y cyfnod heriol yma, a daeth Carwyn Edwards i drafod ymgynghoriad categoreiddio ysgolion yn ôl y ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg.

Rydym hefyd yn gweithio ar ymgyrchoedd cyfryngau cymdeithasol trwy gynllunio i gydweithio ar ddatliadau cenedlaethol Cymru.

5. Sut mae'r penderfyniad yn cyfrannu at y Blaenoriaethau Corfforaethol?

Mae'r penderfyniad yn cyfrannu at ddatblygiad yr iaith Gymraeg a diwylliant Cymru, sy'n sail i Gynllun Corfforaethol y Cyngor.

6. Beth fydd y gost a sut y bydd yn effeithio ar wasanaethau eraill?

Nid oes arian ar gael ar gyfer y gwaith hwn. Byddai unrhyw gostau'n cael eu hamsugno gan y partneriaid presennol a thrwy ewyllys da'r Aelodau.

7. Beth yw prif gasgliadau'r Asesiad o Effaith ar Les?

Er nad oes angen cynnal asesiad effaith llesiant ffurfiol ar gyfer yr adroddiad hwn, mae'n werth nodi rhai o'r manteision allweddol mewn perthynas â Deddf Llesiant Cenedlaethau'r dyfodol (Cymru) 2015 a'r safonau ar gyfer y Gymraeg.

Un o elfennau allweddol Deddf Llesiant Cenedlaethau'r dyfodol (Cymru) 2015 yw: "Cymru o ddiwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu: Cymdeithas sy'n hyrwyddo ac yn gwarchod diwylliant, treftadaeth a'r Gymraeg, ac sy'n annog pobl i gymryd rhan yn y celfyddydau, a chwaraeon a hamdden".

Mae gan y Cyngor hefyd rôl, drwy ei safonau iaith Gymraeg, i hyrwyddo cyfleoedd i gymunedau lleol gymryd rhan mewn gweithgareddau iaith Gymraeg.

8. Pa ymgynghoriadau a gynhaliwyd gyda Chraffu ac eraill?

Cynhaliwyd ymgynghoriad â'r is-grŵp cyfathrebu a marchnata, yn ogystal ag is-grŵp strategol sy'n cydlynu ymateb y Cyngor.

Mae gwybodaeth hefyd wedi'i darparu i grŵp llywio'r iaith Gymraeg a rhai grwpiau o Aelodau.

9. Pa risgiau sydd ac a oes unrhyw beth y gallwn ei wneud i'w lleihau?

Y prif risg yw gostyngiad posibl yn nifer y siaradwyr Cymraeg yn y Sir (yn ôl Mesur y Cyfrifiad Cenedlaethol). Mae'r holl sefydliadau partner hefyd wedi ymrwmo i gyfrannu tuag at ddatblygu'r Gymraeg yn genedlaethol a thuag at y targed o filiwn o siaradwyr a osodwyd gan Lywodraeth Cymru erbyn 2050.